

НАСИЛЛЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Оксана Амеліна,
студентка,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

БУЛІНГ – ОДНА З ФОРМ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ В ШКОЛАХ

У статті йдеться про злободенну проблему сучасності – насильство над дітьми в школах. У даному контексті розглядається одна з основних форм шкільного насильства – психологічне та фізичне цькування дітей з боку однолітків.

Oksana Amelina

BULLYING – AS A FORM OF CHILD ABUSE AT SCHOOLS

The article features an urgent problem of nowadays – violence against children in schools. It reveals the major forms of school violence – psychological and physical abuse of children.

Сьогодні надзвичайно гострою є проблема насильства над дітьми не тільки в сім'ї, а й у школі, бо саме в шкільному середовищі діти найчастіше страждають від агресивних дій своїх однолітків. Вчені стверджують, що діти, які зазнали психологічного чи фізичного насилля з боку своїх ровесників, залишаються з травмованою психікою на все подальше життя [1]. Ці шкільні «травми» можуть проявитися в будь-якому віці у вигляді комплексів, страхів, психічних паталогій, проявів агресії тощо. В англійській літературі тема шкільного насилля не є новою, проте, у вітчизняній психолого-педагогічній та соціологічній науці цю проблему почали активно досліджувати в роки незалежної України, особливо в останнє десятиліття (М. Алексєєнко, О. Дроздова, Є. Дубровська, І. Кон, Л. Лушпай, М. Ясеновська та інші вчені).

Все частіше для позначення дитячої агресії у ставленні до своїх однолітків використовується термін «булінг», що означає «хуліган», «забіяка», людина, яка використовує свою силу і владу, щоб налякати, або заподіяти шкоду слабшим. Під булінгом розуміють агресивну поведінку однієї людини стосовно іншої з метою заподіяння їй моральної або фізичної шкоди, приниження і в такий спосіб утвердження своєї влади [5, с. 126]. І. Кон наголошує на популярності поняття «булінг» за останні двадцять років, оскільки з ним пов'язана низка проблемних питань в психологічній, педагогічній, соціальній, юридичній сферах людського життя [4, с. 15].

Одночасно з булінгом використовується схоже за своєю суттю поняття – «мобінг» (від англійського mob – натовп, тобто напад групою). Цей термін запропонував шведський дослідник Х. Лейман, як релевантний «психологічному тероризуванню», під яким розумів ворожі неетичні комунікативні дії систематичного характеру, спрямовані на певного індивіда. Разом з тим, аналізуючи співвідношення обох понять «bullying» та «mobbing», вчений підкреслював різницю між ними: якщо перше використовується для позначення феномена третирування учнів у закладах освіти, то другим частіше позначається третирування працівників на роботі. Оскільки між цими двома різновидами третирування є певна різниця, то вчений вважав за доцільне використовувати обидва терміни у відповідних ситуаціях [3]. Отже, булінгом можна вважати навмисне, непередбачене нормативно-правовими актами держави та невизначене морально-етичними нормами суспільства насилля, що не носить характер самозахисту. Як зазначає Л. Лушпай: «...булінг не є порушенням закону, адже в кримінальному кодексі, як правило, немає закону, згідно якого така поведінка карається» [5, с. 127].

Слід зауважити, що діти, які проявляють агресивні дії у ставленні до інших, найчастіше самі зазнали жорстокого поводження. Булінг не є хворобою чи патологією, скоріш за все – це результат неправильної адаптації дитини у суспільстві і, передусім, причиною цього явища є негативні аспекти сімейного середовища. Також не варто забувати про т. з. «вуличне» спілкування дітей. Разом з тим, є інші причини жорстокості дітей. Зокрема, це стигматизація – расові, національні чи фізичні особливості дитини, постійні стреси, загострене відчуття справедливості, що може призвести до формування психічно та морально нездорової дитини та несприйняття її суспільством чи окремими індивідами [2].

Основною проблемою булінга в школі є не тільки його масовість, а й водночас і небажання вчителів звертати увагу на насильницькі дії дітей, просте ігнорування даної проблеми в освітянському середовищі. Проте, за даними соціологічного опитування, 50% педагогів визнають, що діти зазнають насилля в межах школи [6, с. 10]. Якщо вчитель або психолог протягом тривалого часу займається з дітьми, може спостерігати їхню поведінку не лише в межах класу чи кабінету, але й в неформальному спілкуванні на перервах, то виявлення булінга є не дуже складною справою. Адже агресивні дії по відношенню до своєї «жертви»

повторюються відносно часто (як мінімум один раз на тиждень) і тривають впродовж тривалого періоду (як мінімум півроку) [3]. Є. Дубровська зазначає, що половина вчителів готові «...прийняти на себе відповідальність за те, що відбувається у школі» [6, с. 11], однак, на сьогодні не всі педагоги мають достатній рівень знань про явище булінга та шляхи його попередження.

Акцентуючи увагу на самоусвідомленні дітьми проблеми насилля в школі, варто зазначити, що вони набагато краще поінформовані, ніж педагоги, можливо через те, що більшості з них так чи інакше доводилося стикатися з агресією однолітків. За результатами соціопитування, підлітки називають вулицю як місце, де вони найчастіше зустрічаються із насильством, тоді як молодші школярі – школу [6, с. 11].

Загалом, булінг проявляється в двох основних формах:

1. Фізичній – навмисні штурхання на уроках, удари на перервах, побиття, що призводять до травм (інколи дуже серйозних) на території школи та ін.

2. Психологічній – насилля, яке впливає на психіку жертви та наносить їй психологічну травму. Це проявляється в словесних образах чи погрозах, переслідуванні, залякуванні, що призводить до емоційного дискомфорту та неврівноваженості.

Серед різновидів булінгу виокремлюють:

- вербальний (образливі прізвиська, поширення неправдивих чуток тощо);
- образливі жести чи дії;
- ізоляція («жертва» навмисно ізолюється, виганяється чи ігнорується частиною учнів або навіть усім класом);
- вимагання (грошей, їжі, різних речей, примус щось вкрасти);
- кібербулінг (із залученням мобільного зв'язку чи комп'ютерних технологій: через смс чи соціальні мережі «жертві» надсилаються різні тексти, картинки, відео образливого або погрозливого характеру).

Отже, прояви булінга можуть бути як у школі, так і поза її межами. Суть його полягає у насиллі учнів над своїми однолітками. Дуже часто діти соромляться розповісти батькам про те, що над ними знушаються однокласники. Ховаючи образи у собі, ці діти в подальшому можуть із «жертви» стати агресором, оскільки система булінга складається з багатьох фрагментів, а формула «жертва / агресор» є ключовою.

На думку О. Дроздова, існує своєрідне «коло третирування» (bullying circle), яке часто включає учнів з наступним репертуаром соціальних ролей: 1) «жертва» – учень, що є об'єктом третирування; 2) «агресор (и) /переслідувач (і)» – учень або учні, які розпочинають третирування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь; 3) «прибічники (помічники) агресорів» – учні, які не є ініціаторами третирування, але пізніше включаються в нього; 4) «пасивні прибічники» – учні, які пасивно підтримують процес третирування; 5) «пасивний прибічник» можливого третирування – учні, яким подобається, коли третирують інших, але вони відкрито не виказують своєї підтримки агресорам; 6) «сторонній спостерігач» – учні, які в ситуації третирування дотримуються нейтральної позиції, керуючись принципом «це не моя справа»; 7) «вірогідний захисник» – учні, яким не подобається ситуація третирування інших, але які нічого не роблять, щоб допомогти жертві; 8) «захисник жертви» – учні, які виступають проти третирування інших у цілому і допомагають (чи намагаються допомогти) жертві [3].

Із вищесказаного бачимо, що насильство над однолітками в межах школи не таке просте, як здається на перший погляд. Якщо починається тероризм по відношенню до жертви, то в цьому приймає участь майже весь класний колектив. Деякі з учнів, самі того не усвідомлюючи, стають активними гравцями насильницького процесу. Тому шкільний булінг в своїх крайніх проявах може призвести до самогубства жертви. Відповідальність за шкільне насильство, перш за все, покладається на вчителів, які часто також стають акторами в цій жорстокій драмі шкільного життя.

Отже, проблема насилля між однолітками в школі є доволі нагальною. Результати соціопитувань та теоретичний матеріал дають основу для розроблення практичних механізмів подолання булінга в школах. Шкільний булінг має свої форми прояву та певну внутрішню структуру, яка має вигляд системи, кожен елемент якої виконує свою певну роль. На прояви насильства в шкільному середовищі, перш за все, повинні реагувати вчителі, інформуючи батьків дітей як жертви, так і агресора, з подальшим розумінням та усвідомленням покарання за жорстоке поведіння. Проте більшість педагогів недостатньо ознайомлені з проблемою булінга, не мають необхідних знань, умінь і навичок щодо його запобігання. Тому головним завданням освітнього середовища на сьогодні є пошук шляхів зменшення агресивної поведінки дітей у школі, активної роботи з дітьми та їх батьками, залучення до попередження насилля над дітьми психологів та педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агресивність дитини [Електронний режим]. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/family/38205/.
2. Гоффман Э. Стигма / перевод А. Мактаса [Электронный режим] / Э. Гоффман. – Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/text/17280348/>.

3. Дроздов О. Феномен третирування у школі : шляхи вирішення проблеми [Електронний режим] / О. Дроздов. – Режим доступу : <http://politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=78&c=1878>.
4. Кон И. Что такое буллинг и как с ним бороться? / И. Кон // Семья и школа. – 2006. – № 11. – С. 15 – 17.
5. Лушпай Л. Буллинг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л. Лушпай. – К., 2010. – С. 126 – 131.
6. Насильство в школі : Аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Є. Дубровська, М. Ясеновська, М. Алексєєнко. – К. : СП «Інтертехнодруку», 2009. – 35 с.

Евеліна Бакишиш,

слухач магістратури,

РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»

ШКОЛЬНОЕ НАСИЛИЕ: ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ НА ДЕТЕЙ

У статті розкривається сутність насильства над дітьми в школах. Виділені основні види шкільного насильства, а також визначені причини його виникнення. Представлені особливості прямого і непрямого впливу шкільного насильства.

Evelina Bakshysh

SCHOOL VIOLENCE: INFLUENCE ON CHILDREN

The article features the contents of child abuse in schools. Types of child abuse in schools are analyzed and reasons of violence in schools are identified. Features of direct and indirect influence of violence on children in schools are presented.

Девиз современности и нынешних условий жизни: «Человек человеку – волк». И если взрослые между собой соблюдают правила игры в вежливость и толерантность, то в отношениях «взрослый – ребенок» очень часто старший не чувствует необходимости проявлять понимание, тем более, если это касается непослушных детей.

Что же делать, если подрастающее поколение не воспринимает словесных замечаний? Некоторые педагоги и воспитатели, а также родители, неправильно отвечая на данный вопрос, прибегают к насилию над детьми. При этом, защищая ребёнка от насилия, от некомпетентного педагогического воздействия, возведя проблему преодоления последствий насилия над ребёнком в ранг важнейшего принципа государственной политики в данной области, проблема насилия над детьми не стала предметом изучения педагогики, детской психологии. Этой проблемой в настоящее время в большей степени занимаются правоведы, криминологи, криминалисты, изучая насилие над детьми в рамках системного (Л. Ананиан, Д. Шестаков), виктимологического (Д. Ривман, С. Франк), криминально-психологического (Ю. Антонян, М. Еникеев, С. Ениколопов, В. Эминов) подходов [5, с. 12].

Цель статьи – раскрыть сущность насилия в школе и особенности его влияния на детей.

Дети, являясь самой незащищенной, уязвимой социальной группой, могут стать жертвами насилия в основном в следующих местах: дома, в школе или другом образовательном заведении, в приютах или детских домах, в пенитенциарных учреждениях и др.

Раскрывая сущность школьного насилия, следует определить его как «вид насилия, при котором имеет место применение силы между детьми или учителями по отношению к ученикам или – что в нашей культуре встречается крайне редко – учениками по отношению к учителю» [2, с. 332]. Видами школьного насилия являются следующие: физическое насилие со стороны учителей (учителя могут наносить побои детям и подросткам в качестве наказания, к примеру, за непослушание или плохо выполненное задание); эмоциональное насилие, которое может проявляться в жестоком обращении и унижении со стороны учителей (ситуации, когда учителя кричат на детей или обзывают их); физическое и психологическое насилие со стороны других учеников (издевательства учеников над ровесником); насилие со стороны школьных банд (дети и подростки враждующих между собой банд); сексуальное и гендерное насилие (в школе или по дороге из школы девочки могут подвергаться вербальным домогательствам, оскорблениям или даже сексуальному насилию; также насилие может проявляться в отношении мальчиков). Обычно физическое и психоэмоциональное насилие сопутствуют друг другу. Насмешки и издевательства могут продолжаться длительное время, вызывая у детей и подростков длительные травмирующие переживания.

Существует мнение, что «любое воспитание является определенной формой насилия. Если каждого ребенка спрашивать, как бы он хотел, чтобы его воспитывали, что он хотел бы изучать и в каком объеме, то не только никакого воспитания, как одной из функций образовательного учреждения, но и вообще никакого образования не получится» [4, с. 11]. Тут необходимо упомянуть об использовании личностно-ориентированной модели взаимоотношений взрослого с ребёнком. Данная модель предполагает взаимодействие воспитателя и воспитуемого через понимание, признание и принятие личности ребёнка,